

Borsodi L. László

A LÉLEK SZALAMANDRÁI

- Márton Evelin: Szalamandrák éjszakái¹ -

Ma az Európai Unió országaiban multikulturalitásról beszélni illik, értékeit elismerni elvárás, azt megvalósítani elérendő cél, multikultinak lenni divat. Ha egyszer ebben a viszonylatban kezdenének beszélni Márton Evelin regényéről, könnyen válhatna a könyv az ideologikus retorika áldozatává, ami egyben a mű félreolvasását is jelentené, ugyanis az ideologikus megközelítés nem az adott műalkotás jelentésösszefüggéseit keresi, hanem a maga prekoncepcióit vetíti rá arra. Márton Evelin *Szalamandrák éjszakái* című regénye márpedig szól a multikulturalitásról, de nem valamiféle divat nevében, hiszen a műben megjelenített, a konkrét földrajzi utalásokat metaforikusan olvasható térségben, Bukaresttől a Fekete-tenger vidékén át Kolozsvárig, Amerikától az afrikai Tanzániáig a multikulturalitás nem program, nem elérendő cél, hanem adottság. A nemzetiségi sokszínűség, vagyis töröknek, tatárnak, románnak, magyarnak, székelynek, félig perzsának, félig bolgárnak lenni és a szereplőknek románul beszélni, tehát részben románnak is lenni természetes, s ezért föl sem merülnek ezek a különbségek, akadályként semmiképpen nem, igaz, előnyként sem. Ezért vonható le az a következtetés, hogy a regénynek nem sarkalatos pontja a nemzetiségi kérdés, hanem létfeltétel, de nincs kihangsúlyozva, hogy ez az lenne, hogy a többféle etnikum együttélése valami rendkívülit jelentene. S ebben rejlik a mű egyik újdonsága más Erdély-regényekhez képest: hogy ki mer, ki tud és akar lépni a történelmi Erdély területéről, és összekapcsolja azt – mert történelmileg is immár jó ideje összekapcsoltatott – a Kárpátokon túli térség kulturális-etnikai sokszínűségével.

Ennek nem mond ellent az, hogy Anwart, a harmincas éveiben járó, egyes szám első személyben beszélő narrátort foglalkoztató kérdések közül az egyik legfontosabb az identitás kérdése, amitől elválaszthatatlan számára a haza fogalmának meghatározási igénye. A dilemma

---

1 Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2015.

azonban nem többnemzetiségű (magyar-perzsa) voltából adódik, és nem a nemzetiségi kérdés mantrája felől merül fel, hanem – akárcsak az általa függő beszédben megidézett többi szereplő esetében is – a szalamandra-létminőségéből fakad. Anwar és a képzeletében megidéződő szalamandracsapat másik két tagja, Kajal és Milen szalamandra formájú emberek, vagy ember formájú szalamandrák. Kételtűek: míg az állathatározóban a „társaikról” az olvasható, hogy védett állatok, amelyek az északi részek kivételével Európában, illetve Nyugat-Ázsiában és Észak-Afrikában fordulnak elő, addig Kajgal Amerikába megy (eltűnik!), Milen Kolozsvárt marad, Anwar Afrikába vándorol. Közös bennük az, hogy nem védettek. Nem védi meg őket semmi és senki, sem mástól, sem egymástól, sem önmaguktól: „Már réges-régen rájöttünk, hogy a hülye érzelgőségünk miatt nem jutunk előbbre. Előbbre, mármint magunkban.” Miközben például Anwar története az apa és az anya, a nagyapa és a nagyanya, valamint a déd- és az ükszülok története is (ez a sokféle, sokrétegű történet már elég ok neki a viszonylagosság és a létbizonytalanság megtapasztalásához), számára nem jelent kapaszkodót az, amit a dédapa a hazáról mond: „A hazáról, az egyik dédnagyapám, akivel egy háztartásban éltünk néhány évig, azt mondta, hogy csak egy irány.” Anwar története ennek az iránynak a hol tudatos, hol ösztönös keresése, hol annak szem elől tévesztése anélkül, hogy az ezzel járó kétségbeesését kitergetve önsajnálatot vonna magára.

Keresése többirányú: nemcsak földrajzi viszonylatban, a Sárga-parton, a Béke Városában, Európában és Afrikában zajlik, hanem a szexuális (és szerelmi) kételtűségben is, hiszen a férfi nevet viselő nő egyszerre vonzódik mindkét nemhez. Vergődését, hol elszántnak, hol szánalmasnak tűnő helyt keresését mutatja, hogy annyiszor szeretkezik férfiakkal (Kajgallal, Milennel, Filemonnal, a férjével, „a” Pilótával), nőkkel (például Livett-tel), alkalmi szeretőkkel, ahányszor, amikor és ahogy teheti. Anwar szexuális aktusai mégsem válnak kizárólag ösztönös páرزássá, mint a természetben élő szalamandrák esetében. A szexnek rituáléja és filozófiája van a regényben, hiszen mégiscsak van egy lélek és szellem, amely érzékenyen figyel mindazt, ami a testtel történik (lásd erre vonatkozóan Anwar saját reflexióit és az általa idézett Milen könyvének a részleteit), és amiből – s hinnünk kell Anwar-nak, hiszen ő a kizárólagos elbeszélő, ő reflektál a valamikor

történetekre, és idézi, idézi fel az emlékezés pozíciójából a többiek gondolatait és tetteit is – megszületik a felismerés, ha nem is megfellebbezhetetlen szentenciaként: „Azt hiszem, a hazám én vagyok.” Túlzás lenne azt állítani, hogy önmagára talál, de az emlékezés, az írás révén megtalál önmagában egy olyan pontot, ahonnan a bejárat út számára valamiképpen belátható, ahonnan összegezni lehet. És ami legalább ilyen fontos – és a bevezetőben felvetett etnikum kérdése fölött áll –, az a regénybeli szalamandracsapat tagjai között megszületett kötődés. Mindegy, hogy tudják-e, hol van éppen a másik, merre bolyong Kajgal Amerikában, mit csinál Milen, a Gyógyszerész úr Kolozsvárt vagy Anwar Amaniban, menthetetlenül összetartoznak. Ami Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényében úgy fogalmazódik meg, hogy „Tejsav vagy gyanta, valami kitermelődött izomlázból, sebekből, sárból, hóból, életünk gyalázatából és csodáiból; valami kenyérízű, ami nélkül most már nehéz volna meglenni.”, az itt szeretkezésből, féltékenységből, abortuszból, füvezésből, cigarettázásból, „szuicidális ösztönök”-ből, a szereplők világgá menési vágyából és bolyongásaikból szül életre szóló (emberi) kapcsolatokat a szalamandrák között.

Anwar írói érdeme, hogy ő és szalamandra társai hitelesek. Hitelességük éppen abban rejlik, hogy a társadalmi konvenciókon magukat kívül helyezve, őszinteségüket teszik meg életük iránytűjévé, amivel – semmiféle külső erkölcsi normához nem igazodva, csak saját, *belsőleg kitermelt*, múltjukból és jelenükből szerzett tapasztalataik alapján megszületett etikai mércéjük szerint – képmutatás nélkül szembe tudnak nézni az önmagukban levő démoni szalamandrakkal, emberi kapcsolataikkal, saját kételtűségükkel, bűneikkel, életükkel, életképtelenségükkel. Mindez gyakran a szarkazmusig menő öniróniával történik. A következő részletben például ekképpen: „Pocsékul néztünk ki, mint egy vietnami háborúról szóló, ötödrangú film díszlete. Bármelyik percben bekúszhatott volna a képbe a lógó archerendezésű Sylvester Stallone. Ehhez képest itt ülünk, a Pilóta meg én.”

Ez az őszinteség az író, Márton Evelin és írói alteregója, Anwar ars poeticája is, hiszen ez hívja életre a rendteremtés vágyát, magának az írásnak az aktusát, aminek a végeredménye ez a regény: „Hinnem kell abban, hogy megtaláltam a helyet, és magamban az erőt ahhoz, hogy valamiféle rendet rakjak ebben a forró üstben, melyben a tudatomat

hordom. Hogy nem lineáris, néha nem-történeteket meséljek. És hogy írjak. Az írás is csak mesélés.” A mű nemcsak önmaga fiktív genezisést tartalmazza, a műben az írás nemcsak emlékezés, számvetés, utólagos rendteremtési szándék, amelyet retrospektív elbeszélésben adna elő az író-elbeszélő. Ennél sokkal izgalmasabb írásfelfogásról és narrációs eljárásról van szó a *Szalamandrák éjszakáiban*: Márton Evelin nemcsak szereplőket, nemcsak helyszíneket teremt meg, hanem az író-elbeszélő Anwaron keresztül egy olyan alkotót, akinek Afrikába utazása nem csupán a történetbeli Anwar sorsa szempontjából szükségszerű, hanem azért is, hogy a tanzániai Amani egy olyan tér-időbeli távlatot jelentő, külsővé tett nézőpontnak a metaforája lehessen, ahonnan elbeszélhető mindaz, amiről a regény beszél. Magát az írást, az elbeszélhetőséget teszi lehetővé, ahonnan nem annak kell láthatóvá válnia, ami történt, hanem annak, ami *Anwar szerint* megtörtént. Sőt, nem is biztos (és én meg vagyok győződve erről), hogy a történéseken, sokkal inkább a történések hogyanján van a hangsúly, mi több, inkább azon, hogy hogyan reflektálnak a szereplők – Anwar szerint – arra, ami velük, bennük, általuk történt, és ami benne az írás (az emlékezés) helyzetében zajlik. Ilyen értelemben már nem a történések utólagos előadása, nem is a történések lineáris rendbe állítása (bár lehet, ezt is megkísérelhető lenne kitapintani a szövegből), hanem a „nem-történetek” elbeszélése a lényeges, amelyben a dőlt betűs részek, a Milen-könyv fejezetei Anwar elbeszélői nézőpontját viszonylagosítják, nem hagyva, hogy egysíkúvá vagy kizárólagossá váljék, bár nyilván nem tagadható, hogy a Milen-könyv részletei is a fiktív író alkotói, szerkesztői munkájának eredményeként kerültek be a fő szövegbe.

Ez a regény tehát többszintes nyelv-világ-struktúra, amely nem egyetlen, fő történetszálat, hanem egymásból szövődő, kinövő, egymás múltját, oksági viszonyait feltáró-magyarázó történetszálakból áll. Ezek a történetszálak azonban azáltal hoznak létre nyitott értelmeket, hogy nem rendeződnek egységes egészbe. Szerteágazásuk és az egybefogásukra tett folyamatos kísérlet azért nem valósulhat meg, mert Anwar érintettsége – a történésekhez képest utólagosan megteremtett külső nézőpont ellenére – nem teszi lehetővé a teljes elvonatkoztatást, kvázi objektivitást, mindentudása, mindent látása, totalizáló összefüggésteremtése pedig azért nem jöhet létre, mert a történet nem csak az ő személyes története, hanem a Kajgalé és a Milené is, s mindaz, amit

mond önmagáról, róluk, Erdélyről, Bukarestről, Afrikáról, azt mindig relativizálja az az elképzelése, hogy mit tenne hozzá ehhez vagy ahhoz az elmesélt történethez vagy annak reflexiójához Kajjal és Milen.

Márton Evelin regénye éppen a fentiekben körvonalazott elbeszélői eljárás révén sugallja, hogy nem történet van, hanem történetek, a történetektől elválaszthatatlan reflexiók vannak, és azt mutatja, hogy az létezik, annak van létjogosultsága, ami és ahogyan elmesélhető. Arra vezeti rá a mű a figyelmes olvasót, hogy nincs olyan Erdély-kép, amely elmondható lenne Bukarest nélkül és fordítva (!), olyan Fekete-tenger, Sárga-part, amely meglenne Afrika nélkül, haza a hazátlanság és a helyt nem találás érzése, emberi minőség pedig annak tudomásul vétele nélkül, hogy az emberben ott vannak lelkének érzékenysége mellett a szalamandrák, vagyis létezésének a démonai. De ezt a gondolatot is úgy teremti meg a regény a befogadóban, hogy nem mondja ki, hanem alázatosan hallgat, hiszen nem akar meggyőzni semmiről, nem deklarál semmit, a részlegesség, a töredék poétikáját vállalja, és közben más lehetséges történetek felé mutat. Minden bizonnyal Márton Evelin újabb prózai kísérletei felé.

(Appendix a kiadónak) Úgy gondolom, ha az író tehetségével összhangban magas színvonalú alkotói munkát végez, akkor ehhez a színvonalhoz fel kell nőnie a kiadó szerkesztői, tördelői, korrektori munkájának is. A tetszetős borító, valamint a szemnek és a tapintásnak kellemes papírminőség még nem minden. A gyakran olvasási-megértési zavart okozó központoszási hibák és a tördelési pontatlanságok tömkelege azt mondatja a kritikussal: Márton Evelin regénye többet, lelkiismeretesebb munkát érdemelt volna a kiadó részéről. Azért is érthetetlen ez a gyarlóság, mert általánosságban véve nem jellemző a kiadó korábbi kiadványaira.